

Результатом цілеспрямованої педагогічної роботи є формування у здобувачів сценічної впевненості, емоційної рівноваги та внутрішньої готовності до творчої реалізації.

Отже, психологічна готовність здобувачів мистецької освіти до публічних виступів є багатокомпонентним утворенням, що охоплює мотиваційні, емоційні, когнітивні та поведінкові аспекти. Її розвиток вимагає системного підходу, який поєднує психолого-педагогічну підтримку, поступове ускладнення завдань і практичне тренування сценічних навичок. Сформована психологічна готовність сприяє професійному становленню, розкриттю творчого потенціалу та збереженню емоційного благополуччя здобувача.

Список використаних джерел:

1. Василевська-Скупа Л.П. Формування комунікативної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва : [монографія]. 2014. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 208 с.
2. Грінченко, Т. Д., Зузяк, Т. П., & Сідорова, І. С. (2024). Трансформація мистецької освіти в умовах воєнного стану (на прикладі факультету мистецтв і художньо-освітніх технологій ВДПУ імені М. Коцюбинського). Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти, 31, 161-168.
3. Ковальова Г. Психологічні аспекти сценічної діяльності музиканта. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 240 с.
4. Сідорова, І. С., Мартиновська, О. О. Підготовка фахівців мистецької освіти: аналіз сучасних дослідницьких підходів. 2024. URL: <https://dspace.vspu.edu.ua/bitstreams/f76bbe3e-5b58-4b05-95f3-0b2f87917647/download>
5. Чайковська І. Психологічна підготовка музикантів до виступу. Львів: Видавництво ЛНМА, 2019. 85 с.
6. Юник Д.Г. Структурно-функціональна модель виконавської надійності музикантів у концертно-сценічній діяльності. Часопис Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського. 2022. № 3-4. С.56-60.
7. Liudmyla Vasylevska-Skupa, Liudmyla Onofriichyk, Olena Teplova, Kateryna Kushnir, Iryna Shvets Harmonizing the mind: Exploring the psychological impact of vocal therapy on music university students. *Convergências - Revista de Investigação e Ensino das Artes*, VOL XVII (34), 2024. 123-138.

РОЗДІЛ IV

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ В УМОВАХ ФОРМАЛЬНОЇ, НЕФОРМАЛЬНОЇ ТА ІНФОРМАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

<https://doi.org/10.31652/3083-7871-2025-2.42>

Василевська-Скупа Л.П.

кандидат педагогічних наук, доцент

Пугач О.І.

здобувач II магістерського рівня вищої освіти

Вінницький державний педагогічний

Університет імені Михайла Коцюбинського

УКРАЇНСЬКИЙ ПІСЕННИЙ ФОЛЬКЛОР ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

***Анотація.** Статтю присвячено теоретичному аналізу проблеми національної самосвідомості особистості. Обґрунтовано роль українського пісенного фольклору у формуванні національної самосвідомості учнів підліткового шкільного віку. В статті підкреслено роль історичних народних пісень, українських традицій для виховання духовності учнів. Визначено важливість форм роботи над народним пісенним фольклором на уроці музичного мистецтва та в позакласній діяльності.*

***Ключові слова:** національна самосвідомість особистості, український пісенний фольклор, учні підліткового шкільного віку, історичні народні пісні.*

***Abstract.** The article is devoted to the theoretical analysis of the problem of national self-awareness of the individual. The role of Ukrainian song folklore in the formation of national self-awareness of teenage schoolchildren is substantiated. The article emphasises the role of historical folk songs and Ukrainian traditions in the spiritual education of students. It determines the importance of working with folk song folklore in music lessons and extracurricular activities.*

***Keywords:** national identity, Ukrainian song folklore, teenage schoolchildren, historical folk songs.*

В умовах розвитку сучасної вітчизняної системи мистецької освіти постає важливе завдання виховання національної самосвідомості підростаючого покоління, здатного втілювати в життя пріоритети моральності, гуманістичного світосприйняття на основі засвоєних культурних традицій свого народу. Відомо, що одним із дієвих засобів розвитку національної самосвідомості учнів є український пісенний фольклор.

У зв'язку з цим, зростають вимоги до мистецької освіти школярів, зокрема розвитку національної самосвідомості учнів у процесі вивчення українських народних пісень та обрядів, під час яких вони використовувались.

Аналіз сучасної педагогічної практики засвідчує ряд суперечностей між поставленими завданнями виховання національної самосвідомості школярів підліткового віку та недостатньою увагою до даного питання на уроках музичного мистецтва, зокрема недооцінкою в цьому зв'язку ролі пісенного фольклору, а також недостатнім використанням методичних засобів навчання і виховання.

Проблеми впливу етнопедагогічних чинників на духовність учня та формування його національної самосвідомості за допомогою фольклорного мистецтва досліджували такі педагоги та науковці: В. Васянович, І. Зязюн, О. Рудницька, М. Стельмахович, Б. Ступарик, К. Ушинський, Г. Філіпчук, В. Шемет та ін. Окремі питання музичної фольклористики вивчали: А. Іваницький, А. Завальнюк, А. Сторожук та ін. Зрозуміло, що питання розвитку національної самосвідомості особливо важливе в підлітковому шкільному віці, адже в цей час відбувається усвідомлення учнями особистісного значення в житті суспільства, формуються духовні цінності та власні переконання.

Поняття «національна самосвідомість особистості» – це розуміння і почуття належності до етнічної спільноти як результат освоєння культури, традицій, звичаїв свого народу, що включає:

– усвідомлення себе як носія національної психології на основі пізнання впливу на психічні процеси, почуття, прояв волі, розуму, мовлення, належності до певної нації, народу («Я-національно-психологічне»);

– усвідомлення себе як носія національних властивостей особистості на основі пізнання залежності своєї життєвої позиції, ставлення до дійсності, інших людей, праці, від національної належності («Я-національно-соціальне»);

– усвідомлене ставлення до історичного минулого, сучасного та майбутнього етносу, нації;

– усвідомлене, дійове ставлення до духовних та матеріальних цінностей нації та стійка потреба у їх збереженні та примноженні;

– усвідомлення особистістю власної відповідальності за долю нації, її теперішнє і майбутнє. Завдяки національним особливостям особистість здатна зберегти наступність традицій і звичаїв свого народу, продовжити шлях його соціального і культурного розвитку [4, с.117-118].

Формування національної самосвідомості відбувається, перш за все, в процесі залучення до соціального і культурного досвіду свого народу та світової культури в цілому. Цей етап А. Фасоля називає первинним рівнем національної самосвідомості, де відчуття національної приналежності

проявляється як емоція (закоханість у природу рідного краю, замилювання мовою, звичаями, обрядами тощо) [6, с. 6]. Неодноразово вчені наголошували на тому, що мистецтво наділене специфічною функцією – формувати світогляд особистості, сприяти підвищенню рівня її духовного розвитку, що полягає передусім у «формуванні національної самосвідомості, патріотизму, любові до рідного народу, уявлень про його місце в контексті світової історії, культури» [7, с. 39]. Важливе місце у вихованні національної самосвідомості українців належить саме українському пісенному фольклору. Адже народна пісня, яку вирізняють з усіх видів мистецтв через особливу емоційність, витонченість і щирість, якнайбільше впливає на чутливість слухача, його уяву, спостережливість. Разом з тим, народно – пісенне мистецтво продукує важливі структури особистісного буття, що стають опорою для внутрішнього втілення гармонійності особистості [2, с. 46]. Відомо, що народний пісенний фольклор є складовою навчального процесу в закладах середньої освіти, оскільки містить у собі систему етичних еталонів та ціннісних орієнтацій. Тому він відіграє важливу роль у формуванні національної самосвідомості школярів, адже наповнений дидактичним змістом та пов'язаний зі звичаями, обрядами, святами, що супроводжують найважливіші події нації, окремої особистості. У навчальній програмі учнів підліткового шкільного віку на уроках музичного мистецтва обов'язковими формами роботи є сприймання особливостей художніх образів творів, характерних ознак вокальних, фольклорних творів; виконання народних пісень та їхніх обробок (хором, соло, ансамблем); набуття досвіду здійснення вокальної (мелодійної) та ритмічної імпровізації.

З метою ознайомлення та вивчення історичних народних пісень школярам можна запропонувати такі народні пісні, як: «Од Києва до Лубен», «Їхав козак за Дунай», «Ой на горі та жінці жнуть», «Чи не той то хміль», «Засвіт встали козаченьки», «Розпустили кучері дівчата», «Ой ти, Морозенку». Під час прослуховування народних пісень учні знайомляться з історією українського народу, його героїчним характером, прагненням до свободи, до людських стосунків. Відомо, що українська народна пісня передає найтонші людські емоції та почуття, надію народу на краще майбутнє. Робота над народнопісенним фольклором відбувається як на уроках музичного мистецтва, так і в позакласній роботі. Особливого значення набувають концерти народної музики, наприклад: «Бандуристе, орле сизий...», фестиваль народної пісні «Зійшов місяць, зійшов ясний», «Тобі, Кобзарю, наш уклін», «Щедрий вечір, добрий вечір», «Мамина пісня» та інші. «Зразками пісень, які здатні вплинути через емоційно-почуттєву сферу особистості на їх сприйняття і виховують кращі людські особистісні якості та патріотичні почуття, зокрема любов до рідної Батьківщини, гордість за приналежність до національної спільноти є наступні пісні: С. Гулака-Артемівського (обр. укр. нар. пісні «Стоїть явір над водою»), муз. К.

Стеценка, сл. Л.Українки («Стояла я і слухала весну», «Дивлюсь я на яснії зорі»), муз. Я. Степового, сл. Л. Українки («Місяць ясененький», «Долини сплять»), муз. Я. Степового, сл. Т. Шевченка («Степ»), муз. О. Білаш, сл. Д. Павличка («Пісня про Україну»), сл. М. Старицького («Ніч яка Господи, місячна зоряна»), муз. Г. Гладкого («Ой у вишневому саду там соловейко щибетав», «Кущ калини», «Зоре моя вечірняя») та ін. [1, с. 106].

Ознайомлення з українським пісенним фольклором сприятиме збереженню своєї ідентичності, утверджує свою життєву позицію, яка має захищати інтереси свого народу та з повагою ставитись до інших народів.

Таким чином вивчення та виконання народного пісенного фольклору сприятиме вихованню національної самосвідомості учнів підліткового шкільного віку, усвідомленню своєї причетності до рідної країни, її історії, традицій, національної культури.

Список використаних джерел:

1. Василевська-Скупа Л. П., Швець І.Б, Остапчук Л. О. Шляхи формування національної самосвідомості підрастаючого покоління засобами українського музичного мистецтва. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2022. Випуск 204. С. 99-104 DOI випуску: 10.36550/2415-7988-2022-1-204
2. Василевська-Скупа Л.П., Омельченко А.І., Сідорова І.С. Формування професійних компетентностей майбутніх учителів мистецтва засобами української народної пісні». *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти : [зб. наук. праць]. Випуск 33. Київ: Вид-во УДК імені Михайла Драгоманова, 2025. С.44–51.
3. Зязюн І. А. Особливості формування національної свідомості молоді на сучасному етапі державотворення. //Рідна школа, 2006. №95. С 19-23
4. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник. Київ: Каравела, 2012. 328 с.
5. Остапчук Л., Василевська-Скупа Л., Басовська С. «Шляхи професіоналізації народнопісенної традиції». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич 2023. Вип. № 60.
6. Фасоля А. Формування духовного світу особистості: від теорії до практики //Рідна школа, 1999. № 3. С. 5–9.
7. Філіпчук Г. Г. Українська етнокультура у змісті національної загальної та педагогічної освіти. Чернівці, 1996. С. 39.